

Kees Tszelszky

Az ismeretlen korona

Jelentések, szimbólumok és nemzeti identitás

Szerkesztette
Czibere Mária

BENCÉS KIADÓ
Pannonhalma, 2009

Tartalom

Köszönetnyilvánítás	5
Bevezető (R. Várkonyi Ágnes)	7
I. A szent korona és a történelem	19
A korona mint tárgy	21
A korona mint elvont képzet	26
A koronahagyomány	28
A szentkorona-tan és a koronahagyomány	40
II. A nemzeti identitás és a korona	61
Nacionalizmus, nemzet és nemzeti identitás	61
Kulturális közösség – politikai közösség	68
Werbőczy István és a korona hagyománya	71
A <i>natio</i> fogalma a 16. században	76
A rendi nemzet kialakulása 1526 után	79
III. A korona szerepe a Bocskai-felkelésben	83
Rudolf uralkodásának politikai háttere	83
Az Illésházy-per és a korona	87
A Bocskai-felkelés	104
A szerencsi kiáltvány (1605)	127
A Bocskai-felkelés vége	152
IV. II. Mátyás, a korona és a magyar rendek	159
Habsburg Mátyás	159
Mátyás főherceg udvartartása Magyarországon	162
Illésházy és Berger koronaelmélete	177
Mátyás magyar királlyá koronázása	203
V. Révay Péter koronatörténete	215
Kérdések, problémafelvetések	215
„A történelem politikai teóriává vált”	216
Révay munkássága	220
A koronakönyv értelmezése	224
A könyv szerkezete	232
A korona első kétszáz éve	235
Az Aranybulla	249

A korona győzelme: „triumphalis corona”	251
Európa „új ellenségei”	254
A sors, a kereszténység és a korona	258
O tempora! O mores!	259
„...örök jelképe és emlékezete a [...] keresztény igazságnak”	261
A koronázás jelentősége	262
A magyar korona területi jelentése	265
A korona őrzése	268
A mohácsi csata	269
Politikai viszonyok	271
A Habsburg-ház és a trónutódlás	273
A korona visszatérése	275
A korona leírása	275
A leírás értelmezése	278
A többi koronaékszer ismertetése	280
II. Mátyás kora	282
Beszéd a magyarokhoz és a koronához, a királyhoz és az országhoz	284
A koronáról alkotott kép és a nemzeti identitás formálódása	285
Révay művének utóélete és a nemzeti önazonosság kérdése	286
VI. Révay könyvének utóélete	293
A „Szilveszter-bulla”	293
A korona apostoli voltáról szóló vita	297
A korona és az illír nemzet	307
Az apostoli korona	311
Révay művének 18. századi kiadásai	315
A „Szilveszter-bulla”, a nemzeti önazonosság és Révay	318
Révay művének második kiadása (1652)	318
A korona ábrázolása és a korona képének változása	321
Révay művének utóélete és a nemzeti identitás	323
Függelék	
Berger Illés: Jubileumi csokor	327
Berger Illés levele Illésházy Istvánnak	341
Illésházy István beszéde a kassai gyűlésen	342
Segédletek	
Bibliográfia	349
Személynévmutató	367
Rövidítések	378
Summary	379
Képek jegyzéke	381
Képek	385

A korona mint elvont képzet

Az eszmei értelemben vett korona fogalmának értelmezését a magyar királyi hatalom eredetének vizsgálatával kell kezdenünk. A *király* és a *királyság* intézménye azoknak a politikai, vallási és kulturális változásoknak az eredményeként jött létre, amelyek a 10. századi laza magyar törzsszövetséget nyugat-európai mintájú keresztény királysággá formálták át. A későbbi századokban erről a folyamatról alkotott kép a magyarság identitásának egyik legfontosabb alkotóelemévé lett. Az átalakulás, amelyen a magyar nép a 10. században keresztülment, Engel Pál szerint erősen hasonlít ahhoz a fejlődéshez, amely más európai pogány népek körében is lejátszódott ebben az időszakban.²⁷ A pogány törzsi kötelék keresztény királysággá való átlényegülésének folyamata általában a következőképpen zajlott: a vezető családok egyik tagja magához ragadta a hatalmat, kényszerítette a törzset a kereszténység felvételére, keresztény egyházszervezetet hozott létre, és a keresztény Nyugat-Európa monarchikus alapelvei szerint újjászervezte a hatalmi struktúráját. Ezt követően, igazolva saját hatalmát és az általa végrehajtott hatalomátvétel jogosságát, megkísérelte oly módon stabilizálni a helyzetet, hogy saját maga felvette, vagy egy rokonával felvételre a király (*rex*) címet. Az új királyt azután megkoronázták a keresztény uralkodók jelképével, a koronával. Az átalakulás végeredménye egy keresztény királyság lett, és az ország visszavonhatatlanul a keresztény Európa részévé vált.

A politikai átmenet során az addigi szertartásokat átalakították, újakat vezettek be, a keresztény politikaelméletben meghonosodott jeleket és terminusokat kezdtek használni, és új intézményeket hoztak létre.

A keresztény királyság megalapítása és Szent István kormányzása a magyar történelem egyik leggyakrabban tárgyalt témája.²⁸ Amint

²⁷ Pál ENGEL, *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*, London–New York, 2001, 18–25.

²⁸ Uo., 26. Szent Istvánról lásd HÓMAN Bálint, *Szent István*, Bp., 1938, ²2000; Thomas von BOGYAY, *Stephanus rex*, Wien–München, 1976; GYÖRFFY György, *István király és műve*, 3. jav. bőv. kiad., Bp., 2000; ERDŐ Péter (szerk.), *Doctor et apostol: Szent István tanulmányok*, Bp., 1994; BERTÉNYI, *Szent István és öröksége*, Bp., 1997, ²2000. Lásd még ENGEL, *i. m.*, bibliográfia, 402–405.

azt Őze Sándor és Spannenberger Norbert megállapította, mindig is számos történetíró használta fel az első magyar királyról alkotott képet arra, hogy a pillanatnyi társadalompolitikai problémákat a múltra vetítse.²⁹ A királyság létrejöttét mindmáig olyan más, ugyancsak érzékeny témákkal szokás összefüggésbe hozni, mint például a Német-római Császárság és a Magyar Királyság közötti kapcsolat, a katolikus egyház magyarországi szerepe és helyzete, az ország helye Közép-Európában, Magyarországnak a szomszédos országokhoz fűződő viszonya, valamint a magyar és az európai kultúra kapcsolata.³⁰

A legfontosabb szertartás, mely az Árpád-ház Közép-Európában kivívott hatalmának igazolásául szolgált, István fejedelem keresztény királlyá koronázása volt, amire 1000 karácsonyán vagy 1001. január 1-jén került sor Esztergomban.³¹ A Szent István-koronához hasonlóan István megkoronázása is gyakran tárgyalt téma.³² Az elmúlt kétszáz év vitái alapján állíthatjuk, hogy a 11. századi Szent István-legendák, mint például a *legenda maior* és a *legenda minor*, a koronázást illetően nem tekinthetők megbízható forrásoknak.³³ Még az István királyi hatalmára vonatkozóan különböző oklevelekben előforduló utalások sem adnak határozott választ arra, hogyan zajlott le a koronázás szertartása.³⁴ Thietmar von Merseburg 1015 körül írott krónikája alapján annyi bizonyos, hogy valamiféle korona mindenesetre szerepet játszott a koronázási szertartás során.³⁵

Magyarországon István királyi hatalomba való ünnepélyes beiktatásával egy időben kezdték használni a *corona* terminust, amely a királyság fogalmának többféle jelentését hordozta. Kantorowicz szerint a *corona* és a *rex* jelentése közel állt egymáshoz, de nem volt azo-

29 Sándor ŐZE-Norbert SPANNENBERGER, Zur Reinterpretation der mittelalterlichen Staatsgründung in der ungarischen Geschichtsschreibung des 19. und 20. Jahrhunderts, in *Jahrbuch für Geschichte und Kultur Südosteuropa*, 2, München, 2000, 62; PÉTER, The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible, *The Slavonic and East European Review*, 81(2003), 426–431.

30 SZEKFI Gyula, Szent István a magyar történet századaiban, in SERÉDI (szerk.), *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*, III, Bp., 1938, átdolg. kiad. 1988, 1–80; Katalin SINKÓ, Árpád versus Saint István. Competing Heroes and Competing Interests in the Figurative Representation of Hungarian History, in Tamás HOFER (szerk.), *Hungarians between "East" and "West"*, Bp., 1994, 9–26; ŐZE-SPANNENBERGER, i. m., 61–77; PÉTER, i. m., 426–431.

31 KARÁCSONYI János, *Szent István király oklevelei és a Szilveszter-bulla*, Bp., 1891, 160–164.

32 PÉTER, i. m., 427–429.

33 Lásd PÉTER László ide kapcsolódó gondolatait, i. m., valamint TÓTH Zoltán, *A Hartvik-legenda kritikájához*, Bp., 1942; DEÉR, A magyar királyság megalakulása, in *A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve*, Bp., 1942.

34 GERICS József, Szent István királlyá avatásának körülményeiről, *Művészettörténeti Értesítő*, 33(1984), 97–101.

35 Robert HOLTZMANN (szerk.), *Die Chronik des Bisschofs Thietmar von Merseburg und ihre Korneier Überarbeitung*, Berlin, 1955, 198.

nos.³⁶ A *rex* szó az uralkodó személyére és királyi mivoltára utalt, és a halandó királynak az örökkévaló királyi hatalomtól való megkülönböztetésére használták. A királyi hatalmat, amelyet a *corona* kifejezéssel jelöltek, az uralkodó a koronázás alkalmával nyerte el. A *corona* a királyi méltóság, a *dignitas* szinonimája volt, amely olyan fogalmakat takar, mint például a rang, a társadalmi helyzet és a dicsőség. A *corona* szó a királyi hatalom jellemzőire és az e hatalommal együtt járó bírói joghatóságra, vagyis az uralkodói kötelességre, az *officium*-ra is utalt. A király személyének és hatalmának elhatárolása ennél absztraktabb formában is megvilágítható az *auctoritas* és a *potestas* fogalmak különbözőségén keresztül.³⁷ A *corona* szakrális jellegénél fogva teljhatalommal (*auctoritas*) rendelkezett, amely a koronázás alkalmával meghatalmazás (*potestas*) formájában a királyra szállt. Így vált legitimmé a király isteni küldetése. A koronázási szertartással utólagos isteni jóváhagyást nyert az Árpád-ház hatalomátvétele.³⁸ A hatalomátvétellel járó erőszak és a megkeresztelkedés kikényszerítése a keresztény vallás felvétele érdekében tett erőfeszítés kifejeződése volt Magyarországon éppúgy, mint Európa-szerte mindenütt.

36 KANTOROWICZ, *The King's Two Bodies: A Study in Medieval Political Theology*, Princeton, 1957, 341; PÉTER, *i. m.*, 441.

37 DEÉR, Eckhart Ferenc: a szentkorona-eszme története, *Századok*, 76(1942), 204–206.

38 Jenő SZÜCS, König Stephans „Institutionen” – König Stephans Staat, in Uó, *Nation und Geschichte. Studien*, ford. Johanna KERÉKES, Köln-Wien, 1981, 258.